

רית" הוא צדו האחר של ג'ויס—השונה עד כדי קוריוז כמעט—ולא דווקא תרומתו לאוצר השירה.

צ. ג.

החוויה המיסטית

בדרך של הרצאה אישית מאד ועם זה סדורה, בסגנון יפה ונינוח ובהרגשה דקה, מביא ספר זה לקוראיו דעת שאולי איננה מוכרת להם ביותר. אמנם, יש כנראה התענ-ינות ראשונית מרובה במיסטיקה, ודומה גם כי יש אמת בסברתן של מחבר הספר שלפנינו, האומר ששומץ של חוויה מיסטית ידוע כמעט לכל אדם ואדם בדרך של התנסות ממש. לכן נעים לגלות ספר על מיסטיקה המעניין לא-פחות מנושאו; המור-ציא מכלל בורות שלמה את הדעת-להצאים, הנפוצה במה שנוגע למיסטיקה, ומעמיד ראשית של דעת נהירה ומחוררת, בלי להפוך יבשני וסווגני ללא-צורך, בתחום שעמיתו ידועה לגנאי.

"אני עצמי אין המיסטיקה חביבה עלי, ואני מעדיף לבטל חלק גדול ממנה על דרך ההגיון", אומר מחברו של הספר סמוך לסיומו, במשפט שציטוטו מתבקש מאליו. במקום אחר הוא מעיד על עצמו שהוא "... ניגש אליה במידה של קרירות, ולפעמים של איבה". דברים ברוח זו חוזרים בספר לפעמים, וקצתם מעוררים יחס של אי-אמון. ברור שב. ע. שרפשטיין אינו "מגן על המיס-טיקה רק מתוך רגש ספורטיבי", כמו שנאמר בפרק "המיסטיקה של היוצרים" מפי ויליאם גיימס ועליו; אין ספק שעניינו של המחבר במיסטיקה, ובייחוד במיסטיקה המזרחית (אם לא בה בלבד), אינו יכול להיחשב קר ומנותק במידה המאפשרת הצגה בקרתית מאד של הנושא. כוונתו המוצהרת היא לתאר את המיסטיקה ולהעריכה, כלומר—לבקרה, אך לא פעם תיאורו נעשה כלימוד-סניגוריה על דבר שאוהבו מרגיש בחוש שזקוק הוא

* בן-עמי שרפשטיין: החוויה המיסטית; עם עובד / ספריה אוניברסיטאית, 1972; 214 עמ'.

לזה, נוכח קהל מתעניין ועוין גם יחד. כנגד זה, בקרתו, גם כשהיא שוללת, הריהי חלקית מדי ומושמעת בחצי-פה כמעט. הנס-יונות החוזרים להערכה מאוזנת פחות או יותר של המיסטיקה אינם עולים יפה כלי-כך, אולי מפני שהמחבר מעורב בנושאו ומחבב אותו—מעורבות שהוא מוכן ליחסה לכל אחד מקוראיו. בזה יפיו הרב של הספר, כוחו למשוך את הלב ולרתק את המחשבה, בזה עמקו וסובלנותו. בזה גם חולשתו האחת—ולא חולשה קטנה, לטעמי.

חסרונו של הספר שהוא מרבה מאד להשתמש בחוויות של מיסטיקנים שאין הקורא יכול לשייכן בנקל למסגרת היסטורית וחברתית. רובו של הספר סובב על המיסטיקה של תרבויות-המזרח העתיקות, ובהן האסלאם של ימי-הביניים. רוב פרקי הספר מתארים את גילוייה השונים של המיסטיקה—כחוויה שמסופר עליה מפי מיסטיקנים, כקריאה מיסיונרית-כמעט שאפשר להתפלמס עליה, כאתוס מיוחד-במינו, וגם כאפשרות של מתן תשובה על שאלה יסודית בפילוסופיה, בתחום תורת-ההכרה; מעט מן הפרקים מקשרים בין הגילויים הללו, שבספר הזה רובם—כאמור—סובבים סביב תרבות-המזרח, ובין שני תחומים בתרבות-המערב הדומים אולי למיסטיקה: היצירתיות (במדע ובאמ-נות) והפסיכו-אנליזה. מיקוד הדיון במיס-טיקה המזרחית גורם שהקורא המערבי יכול, במישורים (ומתבקש, בעקיפים), להתחס אל הנושא רק כאל מופע ספציפי של חיירות, בלי להזדקק לבקורת העומדת על שיקול-דעת היסטורי (כלומר חברתי או מוסרי). שהרי הקורא, אפילו הוא משכיל מאד, לא בנקל יוכל לשייך את הדוגמות המובאות לפניו בספר זה למסגרת מקיפה יותר, שבצורה טבעית יכול הוא לקיים עמה קשר של זיקה, הבנה היסטורית, ואפשרות להפקת לקחים. והלא הדיון במיסטיקה כמקרה פסי-כולוגי או פילוסופי בלבד, לגופה-כביכול, אפשר שיהיה עמוק ומלא גילויי-הארה אבל מקיף לא יהיה. גילויי המיסטיקה לא די שהם דומים מאד בכמה מצדיהם (ובשום-פנים אין להפחית מערכו העצום של המיון

שיים שבהליכה בדרך ההכרה המיסטית. לבקורת המיסטיקה תורם משהו יחסו האירוני קימעה אל נושאו, אף שהוא מדגיש כמה הוא חיוני ובלתי-אמצעי. ספק אם די בכך. נאה מאד רגישותו של המחבר לסגנונה המיוחד של המיסטיקה, ויכלתו לקיים יחס הדדי עם סגנון זה בלא שתיפגע צלילות הרצאתו. יפה ההרגשה של מעורבות גדולה והסתייגות בצדה, שבלעדיה ספר על מיסטיקה מועד לאקדמיוס תפל או לדברנות עקרה. הפרק האחרון של הספר, "אחת-עשרה התמציות של המצב המיסטי", שנת-פרסם בשעתו כמאמר ב"קשת", עדיין הוא לוזו של הספר, ובו כדאי לפתוח את הקריאה. ל.ד.

איך אפשר לאהוב

זהו קובץ-שירים ראשון למחברו הצעיר, וזהו גם קובץ-שירים ראשון בקורות הספרות העברית שנכתב עברית בידי פייטן בן-הארץ שהורתו וגידולו בלשון הערבית. שהרי נעים עריידי, סטודנט בן 24 הלומד ספרות עברית ומדע-המדינה באוניברסיטת חיפה, הוא בן משפחה דרווית בכפר מע'אר שלידי טבריה. במובן מסוים, במובן חשוב מאד, הרי זה אפוא ספר יחיד בסוגו, אפילו חלוצי. במובן זה כשלעצמו ראוי הוא כבר, כמדומה, לשימת-לב, מהגם שבעצם הופעתו, על הרקע האישי והחברתי הנלבט של כתיבתו, הוא נושא עמו הבטחה רבת-ענין ורבת-משמעות להמשך: להמשך שירתו העברית של עריידי, ולביטויי שירי של יוצרים נוספים ממוצא דרווי, מוסלמי ונוצרי, כחלק אורגאני של שירה עברית חדשה אשר עושר נימיה וניגודיה מוסיף לה חוסן ועוז.

לטוב-המזל, אין ערכו של קובץ-ביכורים זה מתמצה ב"קוריוו" שבו, ובוודאי שאינו מתמ-צה בעובדה ה"פיקנטית" שאי-כנה נמצא מחברו מעורב בפרשה משפטית-בטחונות

המאחד לשם הבנת מושג כה עשיר) אלא גם חלק פעיל להם בחיים שנחוו בכל מיני מקומות, בהקשרים חברתיים ורוחניים חוץ-מיסטיים, לאור כל מיני ציפיות וערכים. בלי ראייה היסטורית של המיסטיקה אין אפשרות לבקורת בעלת-ערך עליה; בלי לראות את ההבדלים בין הרקעים השונים של המיסטיקה אין לדון במשתמע ממנה בתחומים שמחוצה לה. אין פירושו הדבר שצריך היה לצרף לספר הזה על החוויה המיסטית אנציקלופדיה שלמה, "suma" של כל שאינו מיסטיקה בחיי האנושות מאז ומעולם; אבל הפניית הדוגמות מערבה היתה יכולה להפיג לא מעט מטעם האוטוריית של גילויי המיסטיקה המובאים בספר הזה. בתרבות המערב, למשל, יש קשר חשוב בין מהפכנות חברתית ובין ראיית-עולם מיסטית, בין לאומנות ובין מיסטיקה—אולי במובן מדוקדק פחות מזה שהתכוון לו המחבר—וברור כי אף אחד מן הנושאים האלה אינו יכול לצוץ בתוך ספר שעניינו, רובו-ככולו, בתרבות-המזרח ובצד-דים המערביים הניתנים לקישור אל המזרח, על-דרך הפסיכולוגיה.

ההנחה בדבר המצע האנושי המשותף לכל האדם היא נאה והומאנית, וברורים מאליהם יתרונותיה התיאורטיים והמוסריים. הנחה זו שביסוד ספרו של ב.ע.ש. מעוררת את הקורא להינכח כי בעצם אין המיסטיקה רחוקה ביותר מפתחו שלו, או מפתחם של הפילוסופים, האמנים והמדענים שהוא מורגל בהם. על סמך הנחה-ההרגשה זו גדונה כאן המיסטיקה רק כתשובה אחת אפשרית מתוך שאר תשובות המוכרות לפילוסופיה, על שאלה מתחום תורת-ההפרה: "כיצד יופר העולם באמת", או, לחילופים, "איך אכיר את עצמי באמת". לכן, דומה, אין הבקורת על המיסטיקה מלאה כאן כל-צרכה. שרפשטיין מצביע אמנם על פגמים לוגיים בטיעוניהם של מיסטיקנים (בשעה שבקורת על המיסטיקה, כתופעה של חיי-רוח, אינה יכולה לעמוד על הפרכתה של זו בחינת תיוה אפיסטמולוגית); ובהערות קצרות מדי הוא מורה על התוקפנות הכרוכה לפעמים במיסטיקה, ועל ההתעלמות מדרישת החיים המע-

* נעים עריידי: איך אפשר לאהוב (שירים); הוצאת עקד, 1972; עמ' 46.